
Naturlig eller tillært?

FORSIDEBILDET

Foto Øivind Larsen

Foto Øivind Larsen

Få himler med øynene. Damer besvimer ikke mer.

Men vi kan se på folk om de er blide, sure, lei seg eller sinte. Bortsett fra at du altså skal frykte en tålmodig manns vrede. Kroppsspråk som er undertrykt, gir feil kommunikasjon. Og de mange blide fjes vi kan møte i Østen eller i Afrika, gjenspeiler neppe en tilsvarende sorgløs tilværelse.

Man kan fundere: Hvilke av våre uttrykksformer er naturlige, dvs. iboende egenskaper, og hva er sosialt tillært? Den antikke læren om de fire grunnelementene *luft, ild, jord, vann* med de tilhørende fire kroppsvæskene *blod, gul galle, svart galle og slim* (1) beskrev også fire temperamenter, henholdsvis *sangvinsk, kolerisk, melankolsk og flegmatisk*. Men dette gjenspeilte seg også i mennesketyper, mente man – deres indre gikk frem av deres ytre. Man kunne se hvem som var sangviniker, koleriker, melankoliker eller flegmatiker.

Kan man det?

Johann Caspar Lavater (1741 – 1801) studerte menneskekroppens utseende og gav ut et stort verk om dette i 1775 – 78 (2). Lavater var prest, og hans tekster og bilder av mennesker har som utgangspunkt at Gud skapte mennesket i sitt bilde. Det er dette bildet han drøfter gjennom tre bind. Verket oppnådde stor popularitet og ble blant annet nokså umiddelbart oversatt til engelsk.

Som forsidebilder gjengir vi her mennesketypene med de fire temperamentene. Og når vi i dag, omtrent 230 år senere, ser på bildene, får vi ganske riktig assosiasjoner om blide, sure, triste og avslappede personer. Hvorfor? Fordi de er slik, eller fordi vi har *lært* at slik ser slike personer ut, eventuelt at personenes eget minespill er *tillært*? Er bildemessige *klisjeer*?

Lavaters verk regnes å ha fått meget stor betydning for portrettkunsten, og også for skjønnlitteraturen. Lavater er tillagt stor ære – eventuelt stort ansvar – for å ha gitt liv til og standardisert menneskelige uttrykksformer i tiden som fulgte (3). Da melder spørsmålet seg straks: Kanskje er det også omvendt? Kanskje har menneskene tatt etter de gjengse klisjeer og stereotypier med hensyn til egen atferd og eget kroppsspråk? Sannsynligvis er det slik. På 1700-tallet ble mye av atferden slik datidens kultur tilsa. Siden har vi bevisst eller ubevisst hatt andre idealer og forbilder, med annen atferd og annet kroppsspråk som resultat.

Slik at verken en yndig 1700-talls overklassefrøken, en dristig antrukket 1800-talls femme fatale eller en heftig diskuterende 1900-talls sosionom med lilla skjerf egentlig var naturlige.

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Larsen Ø. Tankemodeller Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 2511.
2. Lavater JC. Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe. I-III. Leipzig/Winterthur; Weidmanns Erben und Reich/Heinrich Steiner und Compagnie, 1775 – 1778.
3. Guttormsgaard G, Hofseth D, Larsen Ø. Innsikt synlig. Oslo: Universitetet i Oslo/Raderklassen SHKS, 2001.

Publisert: 10. november 2002. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 26. februar 2026.